

Аналіз наукових поглядів щодо змісту судового захисту та адміністративно-правового регулювання його здійснення

Оксана УЛ'ЯНОВСЬКА,
кандидат юридичних наук,
суддя Святошинського районного суду м. Києва

30

Проблема формування в Україні ефективної судової системи гостро постала вже в перші роки незалежності України, що зумовлено потребою формування правової держави, розбудови громадянського суспільства і початком інтеграційних процесів молодої держави в європейське співтовариство. Це й сьогодні є актуальним, адже ухвалений порівняно недавно Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [1], новелізація адміністративного та кримінального процесуального законодавства не лише не розв'язали більшості проблем формування ефективного правосуддя, а й певною мірою зумовили виникнення додаткових питань, зокрема, із застосування до суддів дисциплінарної відповідальності. Це стосується й адміністративно-правового регулювання відносин у сфері реалізації права на судовий захист, що передбачає насамперед критичне опрацювання наукового доробку.

Останнім часом проблематика, присвячена організації діяльності судової влади в Україні загалом, а також деяким її аспектам, була досліджена вченими в галузі адміністративного права, теорії права, організації судових і правоохоронних органів. Зокрема, слід зазначити праці В. Авер'янова, О. Бандурки, Ю. Битяка, В. Бринцева, С. Ківалова, В. Колпакова, О. Рябченко та інших.

Метою статті є дослідження та аналіз наукових поглядів на деякі аспекти адміністративно-правового регулювання реалізації конституційного права на судовий захист в Україні, систематизація напрямів наукової думки.

У значному масиві дисертаційних і монографічних досліджень з проблем правового забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист в Україні вказана тематика розглядалася в межах різних галузевих юридичних наук – теорії права, конституційного права, адміністративного права, кримінального процесу і криміналістики, а також у працях, присвячених питанням розвитку судової системи.

Відповідно до предмета наукового аналізу всі наукові роботи систематизовано в такі групи:

- 1) правове регулювання реалізації права на судовий захист матеріальними і процесуальними нормами;
- 2) формування системи судів та організація їх діяльності;
- 3) кадрове забезпечення діяльності судів;
- 4) організаційні та процедурні питання притягнення суддів до відповідальності, зокрема дисциплінарної.

Розгляньмо деякі наукові напрацювання в межах виокремлених груп досліджень.

Предмет наукового пошуку вчених, котрі плідно опрацьовували загальнотеоретичні питання, стосувався правових можливостей реалізації права на судовий захист. У цьому контексті доречно звернутися до напрацювань А. Смирнова, який у дисертаційному дослідженні «Правовий статус жертв правосуддя та зловживання владою як особливий вид правового статусу людини» доводить, що «серцевиною» (ядром) правового статусу жертв зловживання владою та правосуддям є право на доступ до правосуддя. Як аргумент дослідник зазначив, що реалізація жертвою похідних від нього прав неможлива без безпосередньої реалізації цього права [2]. Для формування таких висновків було опрацьовано наукові категорії «жертва правосуддя», «жертва зловживання владою», «правовий статус жертв зловживання владою та правосуддям», а право на захист насамперед публічних прав було розкрито з позицій спеціального правового статусу людини.

Серед досліджень, виконаних у галузі конституційного права, доцільно розглянути роботу Л. Липачової, в якій розкрито зміст суб'єктивного права людини та громадянина на звернення по захист своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини та вперше сформульовано дефініцію цього права [3]. У праці також проаналізовано питання конституційного регулювання форм, процедур і механізмів звернення до Європейського Суду з прав людини.

У галузі адміністративного права варто назвати наукові праці О. Анпілогова, О. Бачуна, В. Бевзенка, П. Вовка, А. Осадчого, Е. Шведа, Ю. Шереніна та інших. Науковий доробок зазначених учених наведено з метою типізації напрямів дослідження проблем адміністративно-правового регулювання реалізації конституційного права на судовий захист. Це стосується таких груп наукового пошуку: а) установлення та реалізація правових можливостей звернення до адміністративного суду по захист (А. Осадчий, Е. Швед та інші); б) процесуальні форми здійснення судового захисту в адміністративних судах (П. Вовк, Ю. Шеренін та інші); в) адміністративна процесуальна правосуб'єктність окремих суб'єктів адміністративного судочинства (О. Анпілогов, О. Бачун, В. Бевзенко та інші). Наукові дослідження цих та інших науковців, виконані в галузі адміністративного права, спираються на організаційний, упорядковувальний потенціал цієї науки.

У дослідженнях, що становлять другу групу, також доцільно визначити напрями наукового пошуку: а) становлення та здійснення адміністративного судочинства; б) управління забезпеченням діяльності судів; в) організація функціонування судів.

У межах першого з виокремлених напрямів наукового пошуку зазначено про дослідження, присвячені розв'язанню організаційно-правових проблем запровадження та здійснення адміністративного судочинства в Україні. В цих працях обґрунтовується сутність базових категорій адміністративно-правового регулювання реалізації конституційного права на судовий захист, а саме: «адміністративне судочинство», «адміністративна юстиція», «адміністративний процес», «адміністративна юрисдикція» тощо, а також визначаються гарантії законності в адміністративному судочинстві, розкриваються особливості забезпечення права на судовий захист та доступності фізичних і юридичних осіб до адміністративного судочинства.

У науковому доробку, присвяченому державному управлінню забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції, слід указати на дисертаційне дослідження А. Стрижака, в якому обґрунтовано особливості управлінської діяльності в цій сфері. З-поміж них пріоритет надано визначенню обмеженого (звуженого) характеру повноважень суб'єкта управління (керівника суду, посадової особи державної судової адміністрації) порівняно з іншими видами владно-розпорядчої діяльності, що зумовлено особливостями сфери судової діяльності, яка вимагає суворого дотримання принципу самостійності, незалежності суддів як носіїв судової влади. До теоретичних здобутків А. Стрижака потрібно також віднести узагальнення організаційно-правових відносин у сфері забезпечення діяльності органів правосуддя загальної юрисдикції, обґрунтовану концепцію ефективного здійснення державного управління в органах судової влади України щодо забезпечення діяльності суддів [4].

Серед наукових праць із адміністративного права, присвячених питанням забезпечення діяльності судів, на рівні кандидатських дисертацій викликають зацікавленість наукові положення, обґрунтовані М. Запорожцем та А. Борком, які стосуються питань адміністративно-правового забезпечення діяльності місцевих загальних та адміністративних судів України.

Автори визначили місце внутрішньоорганізаційної діяльності судів у структурі предмета адміністративного права, а також сутність внутрішньоорганізаційних відносин у місцевих загальних та адміністративних судах, їхні особливості та види, з'ясували значення інституту адміністративної відповідальності в системі адміністративно-правових засобів забезпечення цих судів [5; 6].

Доцільно згадати монографічне дослідження В. Бринцева «Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади», в якому поєднано досягнення декількох галузевих наук: кратології, судової соціології, теорії держави і права, теорії судової влади. У монографії проаналізовано такі питання: організаційне забезпечення судо-

вої діяльності; механізм підготовки кадрів для судової системи; процедури наділення повноваженнями професійного судді; судове адміністрування; забезпечення незалежності правосуддя; організаційне забезпечення суддівського самоврядування; формування судової влади [7]. Зрозуміло, що праця В. Бринцева присвячена проблемі організації функціонування судової влади, проте здобутки вченого, безперечно, мають бути враховані під час опрацювання шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації конституційного права на судовий захист.

Третій напрям наукового пошуку, виокремлений у межах групи досліджень, предметом яких є формування системи судів та організації їхньої діяльності, представлений роботами дослідників, котрі аналізували питання організації функціонування судів. Зокрема, А. Неугодников у дисертаційному дослідженні «Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект» розглядає порядок створення, реорганізації та ліквідації адміністративного суду; його завдання, принципи та функції діяльності. У контексті проблеми адміністративно-правового регулювання реалізації права на судовий захист це дослідження цікаве насамперед тим, що автор обґрунтував тезу про сутність звернення громадянина до суду як прояв реалізації ним так званого захисного права [8].

Новачий характер має наукова монографія М. Мельника «Кадрове забезпечення діяльності судів: теорія, практика, світовий досвід здійснення». У ній проаналізовано питання сутності функції кадрового забезпечення діяльності судів та деякі практичні проблеми її реалізації в Україні, узагальнено міжнародний досвід організації судочинства в Іспанії, Португалії, в тому числі щодо кадрового забезпечення судів, виокремлено специфіку реалізації досвіду кадрового забезпечення діяльності судів у США і провідних країнах Європи, опрацьовано шляхи його адаптації у національне законодавство України [9].

Важливим напрямом наукового пошуку щодо адміністративно-правового регулювання реалізації права на судовий захист є дослідження, присвячені проблемам формування належної правової процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Цю проблему можна аналізувати в контексті гарантування реалізації вказаного права, що впливає, зокрема, зі Спільного висновку Венеціанської комісії та Дирекції із співпраці Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи, підготовленого стосовно проекту закону України «Про судоустрій і статус суддів». У пунктах 73, 74 Висновку було вказано на проблемні питання, пов'язані з реалізацією принципу диспозитивності в дисциплінарному провадженні щодо суддів [10]. Слід підкреслити також, що проблема вдосконалення правового регулювання відносин у сфері дисциплінарної юрисдикції щодо суддів актуальна і в Російській Федерації [11]. Серед наукових досліджень з адміністративного права, присвячених, зокрема, проблемі дисциплінарного провадження щодо суддів, треба зазначити працю Р. Голобутовського «Суддя як суб'єкт дисциплінарного провадження», в якій не тільки критично проаналізовано стан правового регулювання дисциплінарних відносин, а й пропонується теоретична модель належної юрисдикційної процедури [12].

Отже, узагальнення сучасних наукових досліджень щодо змісту судового захисту та адміністративно-правового регулювання його реалізації дало змогу систематизувати й виокремити чотири групи досліджень: проблем правового регулювання реалізації права на судовий захист; проблем формування системи судів та організації їхньої діяльності; питань кадрового забезпечення діяльності судів; проблеми вдосконалення дисциплінарної юрисдикції стосовно суддів. Остання група наукових досліджень, виконаних у галузі адміністративного права, є найменше проаналізованою, хоча дисциплінарну відповідальність суддів можна розглядати з позицій гарантування реалізації права на судовий захист. Доведено

Засновник –
Верховна Рада України

 Головний редактор
Світлана ПИСАРЕНКО

Редакційна колегія:

 Віктор КОРНІЮК, Лариса СЕВЕРЕНЧУК,
Юрій АРТЕМЕНКО, Олександр БАНДУРКА,
Іван БОКІЙ, Степан ГАВРИШ, Віктор ГРАБ,
Юлій ІОФФЕ, Віктор КИРИЛЛОВ,
Олександр КОПИЛЕНКО, Анатолій МАТВІЄНКО,
Павло МАТВІЄНКО, Анатолій МАЦЮК,
Микола МЕЛЬНИК, Борис ОЛІЙНИК,
Сергій ПРАВДЕНКО, Анатолій СЕЛІВАНОВ,
Лесь (Леонід) ТАНОЮК, Віктор ТАРАН (Терен)

Головний редактор

Світлана ПИСАРЕНКО – 235-81-55

Приймальня:

Любов САЛЮК – 235-79-58

Заступник головного редактора

Віктор КОРНІЮК – 272-46-30

Відповідальний секретар

Лариса СЕВЕРЕНЧУК – 235-79-53

 Головний бухгалтер **Ірина КИСЛЬ,**
Жанна СИМОНЕНКО – 235-79-58

Відділ з висвітлення питань

парламентської діяльності:

Микола БІЛОКОПИТОВ – 234-67-78,

Олексій СИЩУК – 235-79-55,

Юлія ЦИРФА – 234-67-78,

Тарас РОМАНЮК – 234-67-78

Відділ соціально-економічної політики

та правового забезпечення:

 Завідувач **Олександр МАЛІЄНКО,**
Оксана СКРИПНИК – 235-81-56

Відділ гуманітарної політики:

 Завідувач **Ольга КЛЕЙМЕНОВА** – 235-79-55,

Людмила ПУЗИКОВА, Лариса МАРЧУК,
Микола СЛАВИНСЬКИЙ, Євген ТИЩУК,
Віталій БУЛАТ

 Літературні редактори: **Олена ЧОПОВСЬКА,**
Валентина НЕСЛУЖЕНКО – 235-79-60,

Наталка СЕМІВОЛОС – 235-79-53

Реклама та передплата:

Віра ПРАВИНА – 272-46-23,

Сергій ДУБРОВІН – 234-68-30

 Дизайн – **Ольга ПРОКОПЧУК,**
Анна СЕРДЕЧНА – 235-81-56

 Верстка – **Сергій ЛОСЕНКО** – 235-81-56,

Сергій УСЕНКО, Наталія КУТНЯК – 235-79-60

Підтримка сайту –

Євген СИНЕЛЬНИКОВ – 235-79-60,

Олексій ЛОЗИНСЬКИЙ, Діана ТОКОВЕНКО
04053, Київ-53,
пров. Несторівський, 4
E-mail: mail@viche.info
E-mail: viche@rada.gov.ua
www.viche.info

Підготовку та випуск у світ журналу «Віче»

за дорученням засновника здійснює редакція.

© Віче, 2013.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації KB № 570

від 05.04.1994.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

І залишає за собою право на редагування,

опублікування наданих авторами творів та сплату

авторського гонорару. Рукописи не рецензуються

і не повертаються.

При передруку посилання на «Віче» обов'язкове.

Відповідальність за зміст і достовірність

рекламних оголошень несуть рекламодавці.

"R" – матеріали, які друкуються на правах реклами

Підписано до друку 22.04.2013.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний.

Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 2,3.

Зам. № 10-0531. Тираж 2300 прим.

Ціна договірною.

Набрано і зверстано на комп'ютерному

комплексі редакції журналу «Віче».

Надруковано з готового оригінал-макета

у ТОВ «НВП Поліграфсервіс»,

02094, м. Київ, вул. Магнітогорська, 1с,

Свідчення про державну реєстрацію

№ 194856 від 26.02.2001 р.

Журнал «Віче» читають у Верховній Раді та її коміте-

тах, адміністрації Президента України, Кабінеті Міні-

стрів України, Держкомтелерадіо. Він також надходь-

ить до бібліотек Конгресу США та Ради Європи, до

Книжкової палати України, Національної бібліотеки

України імені В. І. Вернадського, Національної парла-

ментської, Державної науково-технічної, Державної

бібліотеки для юнацтва, Державної науково-педагогічної,

Центральної імені М. Островського.

Передплатний індекс – 74254.

доцільність виокремлення певних напрямів наукового пошуку, здійснюваного в межах першої і другої груп досліджень. Зокрема, серед наукових робіт, присвячених проблемам правового регулювання реалізації права на судовий захист, встановлено, що науковий пошук здійснюється в таких напрямках: реалізація права на звернення до адміністративного суду; процесуальні форми правозахисної діяльності; процесуальні права деяких суб'єктів адміністративного судочинства. Також виокремлено три напрями наукового пошуку, присвяченого проблемі формування системи судів та організації їхньої діяльності: дослідження, присвячені становленню і здійсненню адміністративного судочинства; аналіз питань управління забезпеченням діяльності судів; дослідження організаційних аспектів функціонування судів [13]. Варто зазначити, що проаналізовані наукові пошуки, безперечно, є вагомим науковим підґрунтям розв'язання проблеми адміністративно-правового забезпечення конституційного права на судовий захист. Однак не в повному обсязі висвітлено деякі принципові питання, зокрема: поняття судового захисту та місце права на судовий захист у системі конституційних прав людини і громадянина; відносини у сфері реалізації конституційного права на судовий захист як предмет адміністративно-правового регулювання; адміністративно-правові засоби реалізації конституційного права на судовий захист та їхнє місце в системі державно-правових засобів; гарантування реалізації права на судовий захист тощо. Це зумовлює не лише актуальність, а й наукову значимість подальшого аналізу проблеми адміністративно-правового регулювання реалізації конституційного права на судовий захист. **□**

Джерела

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
2. Смирнов А. М. Правовий статус жертв правосуддя та зловживання владою як особливий вид правового статусу людини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Смирнов Анатолій Михайлович / Національний університет внутрішніх справ. – Х.: 2004. – 21 с.
3. Липачова Л. М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / Липачова Лілія Миколаївна / Юридична академія Міністерства внутрішніх справ. – Д.: 2002. – 196 с.

4. Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Стрижак Андрій Андрійович / Інститут законодавства Верховної Ради України. – К.: 2005. – 21 с.

5. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Запорожець Михайло Петрович / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків: 2004. – 20 с.

6. Борко А. Л. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Борко Андрій Леонідович / Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2009. – 220 с.

7. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: вітлення у національну модель організаційного забезпечення судової влади / В. Д. Бринцев. – Х.: Право, 2010. – 464 с.

8. Неугодніков А. О. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Неугодніков Андрій Олександрович / Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2006. – 20 с.

9. Кадрове забезпечення діяльності судів: теорія, практика, світовий досвід здійснення / Микола Григорович Мельник / Нац. ун-т. «Одеська юридична академія». – Вид-во «Ліга-прес», 2012. – 268 с.

10. Спільний висновок Венеціанської комісії та Дирекції із співпраці Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи на основі коментарів пана Стефана Гасса (експерт, Дирекція із співпраці), пана Джеймса Гамільтона (заступник члена, Ірландія), пана Поля Лемменса (експерт, Дирекція із співпраці), пані Ганни Сухоцької (член, Польща) щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» // Юридическая практика. – 2010. – 25 жовтня. – [Електронний ресурс]. – http://pravo.ua/news.php?id=0023556#ct6

11. Шиняєва Н. Помилки, яких не пробачають / Н. Шиняєва // Закон і бізнес. – № 31(1018). – [Електронний ресурс]. – http://zib.com.ua/ua/4204-pomilki_yakih_ne_probachayut.html

12. Голобутовський Р. З. Суддя як суб'єкт дисциплінарного провадження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Голобутовський Роман Зіновійович / Національний авіаційний університет. – К., 2012. – 17 с.

13. Костенко О. Юридичний позитивізм – ідеологічна основа для зловживань кримінальним законодавством // Віче. – 2012. – № 5. – С. 16–17.